

בְּכוּת אַבְלוּם

מסורת וחידוש בטקסי אבלות - הלוויה

ד"ר יעקב מעוז

החברה למתנ"סים | לישנא, התחדשות הארמית בישראל

בִּי נִשְׁבַּעְתִּי אֲחִיָּה

אָקוּם מִבְּכוֹת אַבְלִים

אֲחֶרֶץ אֶת שְׁדֵי בִידִי

וְתִזְהֵיב בּוֹ שְׁמַחַת נְשֻׁבָּלִים

אברהם חלפי

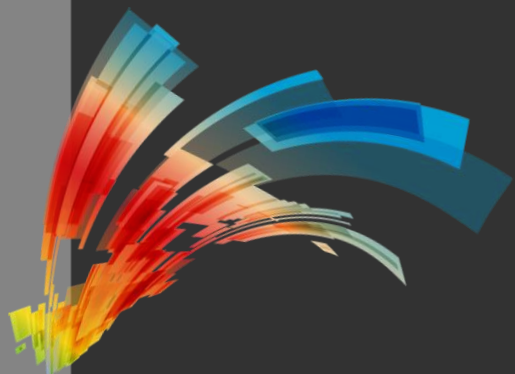

א. טקס הוא סדר פעולות לפי כללים

שקבעה החברה, לרוב כללים מוקפדים.

ב. טקסי אבלות נועדו לאפשר לקרובים

להיפרד מיקורם ולעבד את השכול.

מדוע צריך להכניס תהליכים פסיכולוגיים חברתיים כאלה
למסגרת טקסית עם כללים מוקפדים?

א. סוציולוגית - קבוצה קובעת לעצמה כללים

כדי לשמר זהות ולכידות חברתית.

ב. פסיכולוגית - קרובי הנפטר/ת המומים

והכללים מסייעים להתמצא במבוכה.

ג. תיאולוגית - לטקסים ביהדות מטרה מרכזית,

לחזק את האמונה היהודית.

א. סוציולוגית - שינוי הכללים עלול לפרק את

הקבוצה לתת-קבוצות ואת העם לשבטים.

ב. פסיכולוגית - חוסר גמישות בכללים עלול

להגביר את עוגמת הנפש של הקרובים.

ג. תיאולוגית - חלקים ניכרים בחברה היהודית

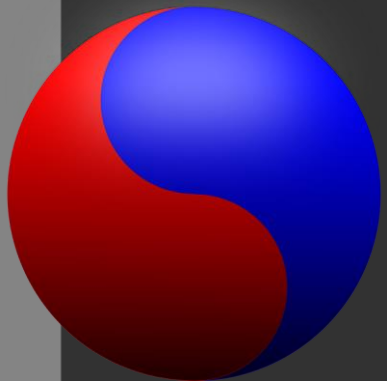
כיום אינם מגויסים לקידום האמונה.

א. שמרנית - החדש אסור מן התורה

ב. מהפכנית - עולם ישן עדי יסוד נחרימה

ג. משלבת – הישן יתחדש והחדש יתקדש

א. הספד

ב. קדיש

ג. קריאה

ד. קריעה

ה. תהלוכה

ו. קבורה

ז. בקשת מחילה

ח. אל מלא רחמים / אשכבה

ט. שורת מנחמים

מי אומר/ת?

מ. רב או מנהיג רוחני גבר בלבד, שלא בהכרח מכיר את הנפטר/ת.

ח. קרובות וקרובי משפחה נשים וגברים.

מה אומר/ת?

מ. דברי תורה וחיזוקים המכוונים לקהל, לעיתים מנותקים מהנפטר/ת והמשפחה.

ח. סיפור חייו/ה ומעלותיו/ה של הנפטר/ת ופנייה אישית לנפטר/ת ולבני המשפחה, תוך שימוש במקורות ספרותיים ישראלים וכלליים, השמעת יצירה מוזיקלית, שירת רבים וכדומה...

מי אומר/ת?

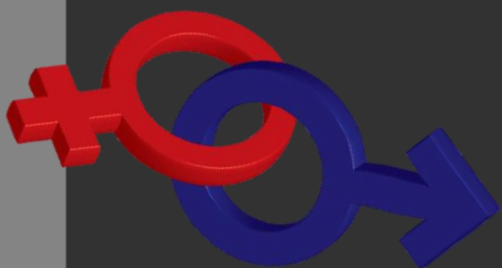
מ. גברים, קרובי הנפטר/ת אומרים קדיש בשפה שרוב מוחלט של הנוכחים לא מבין, לעיתים גם קורא הקדיש.

ח. נשים וגברים אומרים קדיש או מעין קדיש או טקסט חלופי מובן ומקובל על הקהל.

האם אומר/ת?

מ. חברה קדישא או אחרת מניחה שהקרובים אינם יודעים לקרוא את הקדיש המיוחד.

ח. למידה של הקדיש כולל המיוחד, לשונו ומשמעויותיו, ובחירה אם לומר ואיך לומר.

קדיש מיוחד

דְּהוּא עֶתִיד לְחַדְתָּא עֲלֵמָא.
וְלֹא חִיָּא מִתְיָא. וְלִשְׂכַלְלָא הַיְכָלָא.
וְלִמְפָּרַק חֵיָּא. וְלִמְבַנֵּי קִרְתָּא דִּירוּשָׁלַם.
וְלִמְעַקֵּר פּוֹלְחָנָא דְאֵלִילֵיָא מֵאַרְעָא.
וְלֹא תִבָּא פּוֹלְחָנָא יְקִירָא דְנִשְׁמֵיָא
לְהַדְרִיהּ וְזִיּוּיָהּ וְיִקְרִיהּ.

קדיש חילוני

וְתִגְדֵּל שֵׁם הָאָדָם,
וְתַעֲלֶה פֶעֶל-חַיִּיו
וְיִתְקַדֵּשׁ בְּזִכְרוֹנָנוּ.
עַל צָרוֹר מַעֲלָלָיו בְּיָמֵי חִלְדּוֹ
וְעַל הַמַּעֲשֵׂ שֶׁלֹּא הִסְפִּיק לְהַשְׁלִימוֹ,
עַל הַחֲלוּמוֹת שֶׁנִּטּוּ – וְנִמּוּגוֹ...

מקור הטקסטים

מ. עקביא בן מהללאל (משנה אבות ג א). יושב בסתר עליון (תהילים צא א).
אשת חייל (משלי לא י). צדק לפניו (תהילים פה יד). והוא רחום (שם עח לח).
גדול העצה (ירמיה לב ט). צידוק הדין (ע"ז יח ע"א). מכתם לדוד (תהילים טז).

ח. כל מה שאינו מהספרות התורנית (ישראלי או אוניברסלי), לא בהכרח במקום
התורנית אלא גם כתוספת.

טיב הטקסטים

מ. האלוהים הוא גיבור העלילה. קהל היעד של הדוברים הוא הקהילה או העם,
לשם חיזוק האמונה.

ח. הנפטר/ת הוא גיבורי העלילה. קהל היעד הוא הנפטר/ת ובני המשפחה.

עֲקֹבִיא בֶן מִהֲלָאֵל אוֹמֵר: הִסְתַּכַּל בְּשִׁלְשָׁה דְבָרִים
וְאִין אַתָּה בָּא לְיַדִּי עֵבֶרָה. דַּע, מֵאִין בָּאתָ, וּלְאָן אַתָּה
הוֹלֵךְ, וּלְפָנֶי מִי אַתָּה עֹתִיד לֵיתֵן דִּין וְחֲשַׁבּוֹן.

מֵאִין בָּאתָ? מְטַפָּה סְרוּחָה!

וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ? לְמָקוֹם עָפָר רַמָּה וְתוֹלְעָה!

וּלְפָנֶי מִי אַתָּה עֹתִיד לֵיתֵן דִּין וְחֲשַׁבּוֹן?

לְפָנֶי מַלְךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא!

(משנה אבות ג א)

נשים קובעות תפילה

מיד גזרו עליו [ר' חנינא בן תרדיון] לשריפה ועל אשתו להריגה ועל בתו לישב בקובה של זונות... בשעה שיצאו שלשתן, צדקו עליהם את הדין. הוא אמר: "הַצּוֹר תְּמִים פָּעֵלוּ כִּי כָּל דְּרָכָיו מְשֻׁפָּט" (דברים לב ד), ואשתו אמרה: "אֵל אֲמוּנָה וְאִין עוֹל צְדִיק וַיִּשָּׁר הוּא" (שם), בתו אמרה: "גְּדֹל הָעֵצָה וְרַב הָעֲלִילָה אֲשֶׁר עֵינָיָהּ פְּקָחוֹת עַל כָּל דְּרָכָי בְּנֵי אָדָם לָתֵת לְאִישׁ בְּדַרְכָּיו וּכְפָרִי מֵעֲלָלָיו". אמר רבי: כמה גדולים/ות צדיקים/ות הללו, שנזדמנו להן שלש מקראות של צדוק הדין, בשעת צדוק הדין.

(בבלי ע"ז יח ע"א. הפסוקים בהרחבה)

קריעה ספונטנית

"וַיִּנָּשֶׁב רְאוּבֵן אֶל הַבּוֹר וְהִנֵּה אֵין יוֹסֵף בַּבּוֹר וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו" (בראשית לז כט).
 "וַיִּקְרַע יַעֲקֹב יַעֲקֹב שְׂמֹלְתָיו וַיִּשָּׂם שָׁק בְּמַתְּנָיו וַיִּתְאַבֵּל עַל בְּנוֹ יָמִים רַבִּים" (שם לד). "וַתִּקַּח
 תָּמָר אֶפֶר עַל רֵאשָׁה וַכִּתְנַת הַפִּסִּים אֲשֶׁר עָלֶיהָ קָרְעָה וַתִּשָּׂם יָדָהּ עַל רֵאשָׁה וַתִּלְקָח
 הָלוֹךְ וְזָעָקָה" (שמואל ב יג יט).

קריעה טקסית

מִי נִשְׁמַת לוֹ מֵת... חֵיב לְקַרְעַ עֲלָיו... מְעַמָּד... קֶדֶם נְשִׂיטָתָמוּ פְּנֵי הַמֵּת בְּקֶבֶר... בְּבֵית
 הַצִּיּוֹאָר לְפָנָיו... מִן הַשִּׁפָּה וְלִמְטָה וְלֹא לְרוּחַב הַבְּגָד... בְּמָקוֹם נְשִׁהֲבָגָד נְשָׁלֵם מִתְחַלְתּוֹ,
 וְלֹא בְּמָקוֹם הַתְּפָר... קוֹרֵעַ טֶפַח בְּבָגָד הָעֲלִיוֹן וְדִיּוֹ וְאֵין לְקַרְעַ יוֹתֵר, מְנֻשָּׁם "בַּל
 תִּנְשְׁחִית". וְעַל אָבִיו וְאִמּוֹ צָרִיךְ לְקַרְעַ כָּל הַבְּגָדִים עַד כְּנָגֵד לְבוֹ... וְהָאִשָּׁה מְנֻשָּׁם
 צְנִיעוּת... נִשְׁלָא וְתִגְלָה לְבָהּ... מְכַל מְקוֹם אֶכָּא מְנֻשָּׁם פְּרִיצוּת. (קצש"ע קצה א-ג)

בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, דֵּינן הָאָמֶת.

וְקָרְעוּ לְבַבְכֶם וְאֵל בְּגַדֵיכֶם... (יואל ב יג)

עֵת לְבִקֵּשׁ וְעֵת לְאַבֵּד... עֵת לְקָרוֹעַ וְעֵת לְתַפּוֹר. (קהלת ג ו-ז)

אָבִינוּ מִלְּפָנָיו, קָרַע רוּעַ גָּזַר דֵּינָנוּ. (סידור)

וְקָרְעוּ הַלְּבָבוֹת וְהַשְּׁפִילוּ גְבוּהָם

וְקִרְאוּ מִן עֲרָבוֹת בְּקוֹל פִּיָּם! נְהָם

ריה"ל

תהליך בתהלוכה

טקסים רבים כוללים תהלכות שמשמעם מתן כבוד גדול יותר למי או למה שמלווים אותו. את האורח מלווים בדרכו החוצה. בחופה מלווים את בני הזוג לחופתם. בהכנסת ספר תורה מלווים את ס"ת לבית הכנסת. המשמעות הפשוטה של הלוויה היא ללוות את המת בדרכו אל קברו. המשמעות הפסיכולוגית היא תהליך סמלי של היפרדות מיקיר המשפחה. התהלוכה בהלוויה כוללת תחנות שבכל אחת מהן מתבצע טקס נוסף: קדיש, קריאה, קריעה, צידוק הדין וכדומה. כל תחנה היא הזדמנות נוספת לחידוש נוסף בתהליך. התהלוכה נותנת פומביות לטקס ומזמינה את הקהילה לקחת בו חלק פעיל.

מנהגי ירושלים: ילדי הנפטר נעדרים: כיון שאם צאצאיו ילוו אותו לקבר, עלולים להתלוות ללויה גם אותם טיפות זרעו שהוציא לבטלה והיו פוטנציאל של בנים חיים, ויכולים חלילה להזיקו. יש מקומות שנהגו לומר נוסח מיוחד ובו חרם שאף אחד מזרעו לא ילווה אותו, וממילא גם זרעו הרוחני שיצא לבטלה לא יצטרף להלוויה (הרב נועם דביר מייזלס לפי הרמ"א וילקוט יוסף).

אין מלינים את המת: אדם נברא בצלם, ואין לבזות את צלמו וצלם האלוהים שבו (לפי רש"י). הלנת המת מנוולת אותו, אלא אם כן מתעכבים לצורכי המת בלבד, כגון להכין תכריכים, להמתין לציבור שיבוא להלוויה, לעשות לו ארון או להמתין לספדן (לפי שו"ע יו"ד שנז).

חידושים אפשריים בקבורה

כל בני המשפחה משתתפים בקבורה

דחיית ההלוויה עד שיגיעו ממקום רחוק

הספדי נשים וגברים

קבורת הנפטרת בארון קבורה

שירת רבים על חלקת הקבר הטרי

הנחת זרי פרחים הנחשבת למנהג הגויים

פלוני/ת בן/בת פלוני ופלונית [כאן נאמר השם המלא של הנפטר/ת ושמות הוריו/ה],
בְּשֵׁם הַחֲבֵרָה קְדִישָׁא, בְּשֵׁם הַחֲבֵרִים, נְשֵׁהֲתַעֲסְקוּ בְּךָ/בְּךָ, בְּשֵׁם מְשַׁפְּחֵתְךָ/תְּךָ
וַיְדִידְךָ/דִּידְךָ, אֲנִי מְבַקֵּשׁ מִמֶּךָ/מִמֶּךָ מְחִילָה. אִם חָס וְנִשְׁלֹם פְּגַמְנוּ אִיזָה דְּבַר בְּטָהֳרָה,
בְּנִשְׂיָאת הַמָּטָה אוּ בְּתַקוּן הַקְּבֵר, סִלַּח/סִלְּחִי נָא לָנוּ, כִּי נִשְׁגָּגָה הָיָא. כָּל מָה נִשְׁעַשְׂיָנוּ
הָיָה לְכַבּוֹדְךָ/דְּךָ עַל פִּי מְנַהֵג הַמָּקוֹם. אָנוּ פּוֹטְרִים אוֹתְךָ/אוֹתְךָ מִהָיֹוֹת חֲבֵר/ה בְּכָל
חֲבֵרָה אוּ אֲגָדָה אִיזוֹנְשָׁהּ. לְךָ/לְכִי בְּנִשְׁלֹם וְתַנּוּחַ/חִי עַל מְשַׁכְּבְּךָ/בְּךָ בְּנִשְׁלֹם,
וְתַעֲמוֹד/מְדִי לְגוֹרְלְךָ/לְךָ לְקֶץ הַיָּמִים. הָיָה/הָיָי נָא מְלִיץ/צֵת טוֹב בְּעַד מְשַׁפְּחֵתְךָ/תְּךָ
וַיְדִידְךָ/דִּידְךָ, וְחַיִּים וְנִשְׁלֹם יְהִיָה לָנוּ וְלְכָל יִשְׂרָאֵל עַד הָעוֹלָם. אָמֵן.

אָנוּ מִבְּקֻשִׁים לְכַבֵּד אֶת זְכוּרְךָ וּלְמַלֵּא אֶת צְוֹאֹתֶיךָ הַרוֹחֵנִית
לְהַשְׁכֵּנָת שְׁלוֹם בֵּין כָּל בְּנֵי הַמְּשֻׁפָּחָה
וּמִתְחַיְבִים לְהִסְיֹר מִלַּבְּנוּ כָּל בַּעַס, טִינָה וּרְגָשׁוֹת נִקְמָה
כְּלַפֵּי אַחִיוֹתֵינוּ וְאַחֵינוּ.

נַחֲלֵק כְּבוֹד זֶה לְזֹו וְנִיָּשֵׁב מִחִלּוּקוֹת בֵּינֵינוּ בְּדַרְכֵי נֵעַם וּבְנִתִיבוֹת שְׁלוֹם.
נֶאֱבֹל וְנִשְׁמַח יַחְדָּיו וְנִתְמַךְ אֵלֶּה בְּאֵלֶּה בְּעֵת הַצָּרָה
מִתּוֹךְ אֲהַבָּה אַחֻה שְׁלוֹם וְרַעוּת.

הֵרִינוּ מוֹחֲלִים זֶה לָזֶה, וּמִבְּקֻשִׁים זֶה מִזֹּו מְחִילָה סְלִיחָה וְכַפָּרָה.

פיוס בין בנות ובני המשפחה
יעקב מעוז

הַמָּצֵא מְנוּחָה נְכוּנָה עַל פְּנֵי הַשְּׂכִינָה... יִסְתִּירָהוּ בְּסֵתֶר
פְּנֵפוֹ לְעוֹלָמִים, וְיִצְרֹר בְּצָרוֹר הַחַיִּים אֶת נַשְׁמָתוֹ, ה' הוּא
נִחַלְתּוֹ, וְיִנוּחַ בְּשָׁלוֹם עַל מִשְׁכְּבוֹ...

יָחוּס וְיִחְמוֹל וְיִרְחַם עַל נַפְשׁוֹ, רוּחַ וּנְשָׁמָה שָׁל... רוּחַ ה'
תְּנִיחָנוּ/נָה בְּגֵן עֵדֶן. הוּא/הוּא וְכָל יִשְׂרָאֵל הַשּׁוֹכְבִים/וֹת
עִמּוֹ/עִמָּה בְּכָלֵל הַרְחָמִים וְהַסְּלִיחוֹת וְכֵן יְהִי רָצוֹן וְנֹאמַר אָמֵן.

נוסחים מסורתיים

הַמָּקוֹם יִנַּחֵם אֶתְכֶם בְּתוֹךְ נִשְׂאָר אֲבֵלֵי צִיּוֹן וִירוּשָׁלַיִם

מִן הַשָּׁמַיִם תְּנוּחָמוּ

בְּירוּשָׁלַיִם תְּנוּחָמוּ

נוסחים ישראליים

שנדע פחות צער

התחזקו, לבנו אתכם

תנחומים מקרב הלב

חיבוק גדול

משתתפים בצערכם

זֶה בְּזוֹ נְבִיט
וְנִתְמָה שְׁנִית
אִם רְאִינוּ נְכוּנָה
לְפַעֲמִים אָנִי
לְפַעֲמִים אַתָּה
כִּי זְקוּקִים לְנַחֲמָה

רחל שפירא

Comfort

בחסות

לישנא

לישנא התחדשות הארמית בישראל
Lishana Aramit renewal in Israel

עמותת לישנא

מנגישה את אוצרות הלשון והתרבות הארמית
לציבור בישראל ולכולי עלמא